

O COUTO DA EIREXIÑA: CUSTODIA DO TERRITORIO NOS MONTES DE REBORDELO

Ángel E. López, José Justo Vázquez e Miguel Leirós*

O Couto da Eirexiña é un proxecto de custodia do territorio que abrangue 172,66 hectáreas localizadas no monte comunal de Rebordele, no concello de Cerdedo-Cotobade, e que ten como finalidade a conservación do bosque autóctono e a promoción dos valores naturais e culturais do monte comunal e da parroquia. O acordo de custodia asinou-se entre a Comunidade de Montes de Rebordele e ADEGA co fin de levar a cabo actividades de educación e voluntariado ambiental e guiar, por parte da entidade ecoloxista, nas prácticas de rexeneración e restauración do bosque autóctono e a posta en valor do patrimonio material e inmaterial da comunidade.

Ángel E. López

Grupo de voluntarias e voluntarios participantes no Couto da Eirexiña na I Xornada de Deseucaliptización Simultánea promovida por Cousa de Raíces.

Os inicios do proxecto de custodia xorden despois da vaga de incendios forestais que asolaron o país en outubro do 2017. Foi no día 16 dese mes que o lume entrou inevitablemente na parroquia seguindo o seu percorrido desde o sur e queimando por completo terreos pertencentes ao monte comunal. Este feito provocou unha mudanza na estratexia de xestión forestal e ambiental por parte da comunidade de montes, afeita a ver como os incendios se repetían ciclicamente, polo cal decidiu en asemblea apostar pola conservación do patrimonio natural e dos seus servizos ecosistémicos e abandonar o modelo de explotación forestal baseado no monocultivo de piñeiro, co fin de dotar de maior resiliencia ao territorio ante os efectos do cambio climático.

XESTIÓN SUSTENTABLE E POSTA EN VALOR DO MONTE COMUNAL

Daquela, considerouse prioritario establecer dúas liñas de acción principais para dar resposta á nova proposta de xestión sustentable por parte da veciñanza de Rebordele. A primeira liña de acción foi dedicar esforzos a actuacións dirixidas á rexeneración ambiental de terreos comunais degradados, eliminando a parte produtivista da súa actividade e procurando novos modelos de xestión forestal que permitan conseguir un equilibrio entre o aproveitamento do monte e a boa saúde deste. Esta acción estase a conseguir, principalmente, mediante a repoboación con árbores autóctonas de todos os espazos afectados polos incendios forestais.

A segunda liña de acción foi a de establecer como prioridade a conservación e a posta en valor dos ecosistemas e da biodiversidade presentes na parroquia. O voluntariado e a educación ambiental son accións esenciais para o coñecemento, a interpretación e a conservación do

medio natural, sendo a figura de custodia do territorio a ferramenta ideal para acadar estes obxectivos.

A CUSTODIA DO TERRITORIO PARA A CONSERVACIÓN DO MONTE COMUNAL

Co fin de acadar estes obxectivos, estableceuse un acordo de custodia do territorio entre ADEGA, a través da súa delegación en Vigo, e a comunidade de montes de Rebordele. En primeiro lugar, realizouse unha cartografía en detalle de todos os hábitats presentes na parroquia, estudando o grao de conservación dos mesmos para planificar a posteriori accións de rexeneración e restauración ambiental, como actividades de voluntariado e de educación ambiental. Así, diferenciáronse un total de sete tipoloxías de hábitats diferentes presentes na parroquia, entre os que destacan as carballeiras galaico-portuguesas, os bosques de castiñeiros, os bosques de ribeira, as charcas temporais, as matogueiras ou os rochedos. Todos os hábitats identificados están catalogados dentro da directiva hábitats 92/43/CEE, algúns deles prioritarios, conformando unha gran variedade paisaxística e unha gran riqueza ecosistémica e de biodiversidade.

Alén diso, entendeuse que para acadar estes obxectivos era preciso traballar en rede con outras iniciativas que se están a desenvolver no país.

O BOSQUE AUTÓCTONO, UN PATRIMONIO A CONSERVAR

En Galiza, o bosque atlántico é un patrimonio de enorme valor medioambiental, capaz de achegar ao medio e á sociedade unha gran cantidade de recursos ecosistémicos. A súa conservación é clave, tanto para

Xornada de repoboación en terreos afectados polos incendios forestais de 2017.

sustentabilidade do territorio, como para a biodiversidade do lugar. Por estes motivos, un dos principais eixos de actuación do Couto da Eirexiña é a realización de accións e actividades de educación e voluntariado ambiental encamiñadas á recuperación, conservación e posta en valor dos bosques autóctonos.

Deste xeito, desenvolvemos diferentes xornadas de voluntariado ambiental consistentes na repoboación con árbores autóctonas, a eliminación de especies exóticas invasoras, como o eucalipto ou a acacia negra presentes na comunidade, ou a promoción dos valores naturais destes ecosistemas.

Para acadar estes obxectivos, o Couto da Eirexiña está tamén integrado na rede a prol do bosque autóctono Cousa de Raíces e tamén organiza actividades de eliminación de eucalipto xunto coas Brigadas Deseucaliptizadoras, tendo participado, amais, nas dúas xornadas de deseucaliptización simultáneas realizadas até o momento.

Participantes da actividade de inspección do estado ecolóxico do Proxecto Ríos do río Almofrei.

EN DEFENSA DOS RÍOS E DAS CHARCAS

Os sistemas fluviais e os bosques de ribeira son ecosistemas de gran biodiversidade, tanto polas súas particularidades, como pola gran variedade de microhábitats que albergan, mais tamén por teren unha función clave no medio natural: actúan como corredores ecolóxicos capaces de dar continuidade aos ecosistemas, contrarrestando así a fragmen-

tación do territorio. Do mesmo xeito, as charcas son pequenas masas de auga que conforman ecosistemas de grande importancia, non só porque constitúen o hábitat de numerosas especies de flora e fauna, senón porque diversifican a paisaxe, favorecen a biodiversidade e actúan como corredores ecolóxicos.

Desta forma, desde o proxecto do Couto da Eirexiña, realízanse actividades enmarcadas dentro do programa de ciencia cidadá *Proxecto Ríos*, co fin de custodiar o curso fluvial do río Almofrei ao seu paso pola parroquia de Rebordelo. Hoxe en día fanse anualmente dúas inspeccións, unha en primavera e outra en outono, do estado ecolóxico de dito río, así como a monitorización periódica do bosque de ribeira asociado. Cos datos obtidos destas inspeccións colaboramos no informe anual que avalía o estado ecolóxico dos ríos galegos e cuxa elaboración é un dos obxectivos do programa *Proxectos Ríos*.

Así mesmo, lévanse a cabo actividades de restauración e de seguimento ambiental dun sistema de charcas custodiadas dentro do acordo. Estas charcas teñen a súa orixe nunha antiga corta mineira dos anos oitenta, actualmente sen actividade, que, no seu conxunto, foi afectada polos incendios forestais de outubro de 2017. As charcas estábanse a entupir pola acción do lume, da erosión da área circundante e da acumulación de cinza unida á perda de vexetación, o que estaba dando lugar a un proceso de eutrofización das augas.

A comezos de outubro de 2018 leváronse a cabo actuacións de rexeneración ambiental destas charcas mediante un programa de voluntariado ambiental. Durante dous días realizáronse actividades centradas no dragado das charcas a diferentes profundidades para favorecer a rexeneración destes hábitats. Amais, construíronse trampas de sedimentos mediante pedras e material vexetal para impedir a entrada deste sedimento no interior das pozas. Tamén se realizan inspeccións periódicas do estado ecolóxico das charcas, así como estudos de biodiversidade. Cos datos recollidos nas diferentes inspeccións participamos no proxecto de ciencia cidadá *Charcas con Vida*.

COÑECENDO A BIODIVERSIDADE DO LUGAR

Sen dúbida, a biodiversidade é un dos aspectos máis ameazados ante o actual paradigma de cambio climático e son precisamente factores (tan presentes nos nosos montes) como a fragmentación e a dispersión

territorial, a xestión produtivista forestal baseada no monocultivo, as especies exóticas invasoras e outras actividades como a caza e a pesca, os que a poñen en grave perigo, xa que levan á súa redución, extinción e á perda do equilibrio ecosistémico.

É por iso que desde o proxecto apostamos decididamente pola súa preservación. Levamos a cabo estudos de biodiversidade para coñecer a riqueza e o estado de conservación dos ecosistemas e de especies presentes no territorio, mediante a realización de descubertas de biodiversidade colectivas (*bioblitzs*) para dar a coñecer toda a biodiversidade que nos rodea. Así mesmo, seguindo a máxima de coñecer para protexer, aproveitamos para realizar roteiros interpretativos en cada unha das xornadas de traballo voluntario que se organizan.

Para completar e afondar nos estudos de biodiversidade, facemos uso de cámaras de fototrampeo, co fin de identificar os principais mamíferos presentes no monte comunal, contribuíndo coa información obtida ao proxecto do Atlas de Mamíferos de Galicia do grupo GEAS (*Grupo de Estudo dos Animais Salvaxes*). Para todo este labor, foi de gran valor a cartografía realizada dos diferentes hábitats presentes ao longo de toda a comunidade de montes, que permitiu avaliar o estado de conservación dos diferentes hábitats presentes e planificar mellor as medidas a adoptar para acadar os obxectivos de rexeneración e conservación do proxecto de custodia.

A POSTA EN VALOR DUN PATRIMONIO COMUNITARIO

Desde o proxecto, somos conscientes da importancia e singularidade que ten un fenómeno tan propio da nosa idiosincrasia como son os montes veciñais en man común, e o seu papel a nivel social, económico e ambiental. Por iso, outra das accións do Couto da Eirexiña é a conservación e a posta en valor do patrimonio material e inmaterial da parroquia de Rebordelo. A historia cultural e as xentes do lugar, en interacción coa biodiversidade, a xeodiversidade e os procesos xeomorfolóxicos, conforman a riqueza paisaxística e o legado cultural deste territorio, un aspecto fundamental a protexer e difundir.

Sen dúbida, a comunidade veciñal de montes en man común de Rebordelo ten un valor incalculable na conformación destes saberes e nas transformacións sufridas no territorio ao longo dos séculos. Isto deu lugar á actual variedade de paisaxes e á distribución de mosaicos nos usos do solo presentes na parroquia.

En Rebordelo, situado nunha zona cunha historia e unha riqueza cultural moi importantes, están presentes diferentes elementos etnográficos e culturais como son as tradicionais levadas de auga, os muíños, os lavadoiros ou os hórreos. Tamén destaca a igrexa románica e barroca de San Martiño de Rebordelo, co seu elemento arquitectónico de antefixa cunha iconografía en forma de serpe/dragón, testemuña que recolle o patrimonio inmaterial galego. Así mesmo, atopamos outros elementos salientables como o cruceiro da carballeira de A Porteliña, a Ermida de San Brais ou, mesmo, a existencia dun antigo foxo do lobo.

Ángel E. López

Descuberta de biodiversidade no Couto da Eirexiña.

Ángel E. López

Participantes dunha actividade de repoboación en Rebordelo.

Nos roteiros interpretativos, ademais de poñer en valor o patrimonio natural, damos a coñecer todos os elementos culturais presentes na comunidade de montes e na parroquia de Rebordelo.

RECAPITULACIÓN FINAL

A figura de custodia do territorio mostra unha vez a súa gran utilidade e versatilidade como ferramenta ideal para proxectos de protección da natureza, as cales permiten achegar participación cidadá e unir sinerxías entre diferentes colectivos e entidades na defensa do medio ambiente, conseguindo crear un traballo en rede a prol do medio natural.

Agradecemos a todas as voluntarias e voluntarios que participaron até o momento nas diferentes actividades do proxecto. Sen todas elas, un proxecto colectivo de protección e posta en valor da natureza como este non sería posible. Mil grazas!!

E para finalizar, desde o Couto da Eirexiña animamos a calquera persoa ou entidade a participar nas diferentes actividades que desenvolvemos e achegar propostas de colaboración. Podedes atopar toda a información do proxecto e das actividades na páxina web <https://coutodaeirexiña.gal> ou na páxina de Facebook Couto da Eirexiña.

*Ángel Enrique López Pérez é xeólogo, técnico superior en educación e control ambiental e presidente da delegación de ADEGA Vigo; José Justo Vázquez é educador social, técnico superior en educación e control ambiental, comeneiro da Comunidade de Montes de Rebordelo e socio colaborador de ADEGA Vigo; Miguel Leirós Nieves é farmacéutico e socio colaborador de ADEGA Vigo.

+info: <https://coutodaeirexiña.gal>